

УДК 351.72

DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/190-60>**Машлій Г.Б.**

кандидат економічних наук, доцент,
Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5989-5270>

Мосій О.Б.

кандидат економічних наук, доцент,
Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5131-761X>

Галушак О.Я.

кандидат економічних наук, доцент,
Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5989-5270>

Галушак М.П.

кандидат технічних наук, доцент,
Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5989-5270>

Mashliy Halyna, Mosiy Olha, Halushchak Olha, Halushchak Mykhailo
Ternopil Ivan Puluj National Technical University

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Стаття присвячена дослідженню теоретичних та практичних аспектів фінансового забезпечення регіонального розвитку в Україні. Виокремлено основні виклики та проблеми, які перешкоджають ефективному фінансовому забезпеченню регіонального розвитку в Україні. Розроблено модель фінансового забезпечення регіонального розвитку. Проаналізовано структуру доходів місцевих бюджетів в Україні за 2023 рік. Встановлено, що завдяки швидкій адаптації підприємств, а також органів державної влади та місцевого самоврядування до вимог воєнного стану у 2023 році забезпечено зростання доходів загального фонду місцевих бюджетів порівняно з 2022 роком. Проаналізовано основні напрями видатків місцевих бюджетів та Державного бюджету України у 2023 році. Наголошено на необхідності оптимізації фінансового забезпечення розвитку регіону, пошуку оптимальних шляхів залучення інвестиційних ресурсів у регіони та викладено основні заходи щодо їх досягнення.

Ключові слова: регіональний розвиток, фінансове забезпечення регіонального розвитку, доходи місцевих бюджетів, видатки місцевих бюджетів, оптимізація фінансового забезпечення регіонального розвитку.

THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS OF FINANCIAL SUPPORT OF REGIONAL DEVELOPMENT

The article is devoted to the study of theoretical and practical aspects of financial support for regional development in Ukraine. The importance of financial support for the development of the region is emphasized. It is noted that the formation of an effective system of financial support for regions plays a key role in creating the prerequisites for their socio-economic development, improving the level of satisfaction of citizens' interests, providing high-quality public services to the population, and coordinating the interests of the state and territorial communities. A model of financial support for regional development has been developed, which reflects the results of solving the tasks of the region's development at different levels (national, regional, local). The dynamics of revenues of the general fund of the State and local budgets of Ukraine (without transfers) in 2018–2023 were analyzed. The structure of local budget revenues by types of revenues was studied. It was established that tax revenues and official transfers took the main share in it, while non-tax revenues accounted for less than 6%. It was established that thanks to the rapid adaptation of enterprises, as well as state and local self-government bodies to the requirements of martial law, in 2023, the increase in revenues of the general fund of local budgets was ensured compared to 2022. It was noted that there was an excess of revenues to local budgets in Ukraine over their expenditures in 2023. The main directions of expenditures of local budgets and the State Budget of Ukraine have been analyzed. The need to optimize financial support for the development of the regions, to improve the management of their functioning in general, and to find optimal ways of attracting investment resources to the regions was emphasized. It was noted that this will be facilitated by the formation of a favorable investment climate in Ukraine and its regions; overcoming corruption phenomena; implementation of constant monitoring of the influence of factors that activate or restrain the process of financial support; formation of an effective legislative and regulatory framework that will allow improving the actual filling of local budgets; use of modern financial instruments, etc.

Keywords: regional development, financial support for regional development, revenues of local budgets, expenditures of local budgets, optimization of financial support for regional development.

JEL classification: O10, R38, R58

Постановка проблеми. Формуванню ефективної системи фінансового забезпечення територій належить ключова роль у забезпеченні соціально-економічного розвитку регіонів, покращенню рівня задоволення інтересів громадян у різноманітних напрямках їх життєдіяльності, наданні доступних та високоякісних публічних послуг населенню, досягнення узгодження між інтересами держави й територіальних громад. Посилення фінансового забезпечення на місцевому рівні виступає одним із пріоритетних завдань, що стоять перед економікою України та роблять необхідним досягнення їх ефективного вирішення як на державному, так і на регіональному рівні. А це вимагає використання й подальший розвиток наявних та формування нових теоретичних та практичних підходів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему фінансового забезпечення регіонального розвитку висвітлювала у своїх працях низка вітчизняних науковців. Серед них, зокрема, варто відзначити С.Д. Смолінську, Т.В. Овчинникову [1], В.С. Дмитровську, Т.В. Солоджук, М.С. Максимів [2], Д. Дему [3], О. Стойко [4], В.І. Варцабу [5] та інших. Поряд із цим, беручи до уваги значущість та багатогранність даної проблеми, можна прийти до висновку щодо об'єктивної потреби поглибити теоретичні знання у сфері фінансового забезпечення регіонального розвитку, виявити його особливості на теперішній час в Україні, а також визначити пріоритетні напрями його вдосконалення.

Мета статті полягає у дослідженні теоретичних аспектів фінансового забезпечення регіонального розвитку, виявленні його стану та проблем на сучасному етапі в Україні, а також визначенні шляхів його оптимізації.

Виклад основних результатів дослідження. Впродовж останніх років у нашій країні здійснювалося впровадження реформи децентралізації, яка відбувалася у політичній, фінансовій і адміністративно-територіальній сферах. Проте практичні результати її реалізації, на жаль, не відповідають у достатній мірі вимогам соціально-економічного розвитку регіонів, оскільки основною проблемою на даний час залишається недостатнє фінансове забезпечення ефективної роботи органів місцевої влади, важливість якого поглиблюється на даний час в умовах ведення повномасштабної війни в Україні.

У сучасних умовах фінансове забезпечення регіонального розвитку в Україні, який виступає передумовою формування економічної та політичної стабільності держави, на жаль, відбувається за наявності серйозних викликів, насамперед, ведення на території нашої держави повномасштабних воєнних дій, викликаних жорстокою агресією РФ, що призводить до втрати багатьох людських життів, руйнувань важливих промислових підприємств та об'єктів критичної інфраструктури, житлових будинків, шкіл, дитячих садочків, медичних закладів тощо. А це у свою чергу вимагає оперативного реагування на ситуації, що складаються у регіоні, та вкладення необхідних коштів для відбудови зруйнованих об'єктів та підтримання життєдіяльності регіону.

Крім цього, можна відмітити наявність низки інших проблем, до яких варто віднести наступні:

– відсутність узгодженості позицій між деякими представниками різних рівнів влади щодо перспектив розвитку регіонів та методів їх забезпечення;

– присутність проявів корупції в органах влади різних рівнів;

– надлишкова політизація управлінських рішень, що приймаються на регіональному рівні, практика реалізації окремими владними посадовими особами в регіоні інтересів політичних партій, які вони представляють;

– незабезпечення достатньої ефективності актів, що розробляються у рамках стратегічного планування розвитку регіонів;

– нездатність деяких керівників регіонального рівня прислухатися до інтересів інвесторів, активно залучати їх до економічної діяльності у регіоні;

– відсутність налагодженої ефективної співпраці між керівництвом регіонального рівня та громадським сектором, населенням та бізнесом регіону;

– невміння забезпечувати фінансові потреби регіонального розвитку за рахунок залучення додаткових джерел (гранти тощо);

– застарілість стереотипів мислення, а також поведінки деяких держслужбовців, їх небажання постійно прислухатися до думки жителів регіону та інші.

Слід зауважити, що між різними регіонами нашої країни спостерігається значна диференціація за їх спеціалізацією, рівнями економічного й соціального розвитку, обсягами фінансових надходжень, темпами їх змін. Тому у ході здійснення управління регіональним розвитком в Україні необхідно здійснювати вирішення спеціальних завдань, які вимагають координації зусиль загальнодержавних та місцевих органів влади у сфері проведення ними податкової, інвестиційної, бюджетної політики щодо здійснення ефективного фінансового забезпечення розвитку регіону. Це дасть можливість досягнути вирішення актуальних завдань та задоволення потреб розвитку регіону, вирівнювання диспропорцій розвитку окремих регіонів, підвищення їх конкурентоспроможності, а також підвищення якості життя населення та соціально-економічного зростання нашої держави загалом. Запропонована модель фінансового забезпечення регіонального розвитку зображена на рис. 1.

При формуванні фінансового забезпечення регіонального розвитку провідна роль належить доходам регіону. Проведемо аналізування структури доходів місцевих бюджетів в Україні за 2023 рік (за видами надходжень) на основі даних рис. 2.

Як бачимо з даних рис. 2, у структурі доходів місцевих бюджетів у 2023 році основну частку займали податкові надходження, що склали 66,58%. Значною також була частка офіційних трансфертів (27,21%). На неподаткові надходження місцевих бюджетів припало 5,59%, доходи від операцій з капіталом – 0,55%, а цільові доходи – 0,06%.

Важливо зауважити, що завдяки забезпеченню швидкої адаптації до вимог воєнного стану з боку підприємств, а також органів державної влади й місцевого самоврядування у 2023 році було забезпечено зростання доходів загального фонду місцевих бюджетів порівняно із 2022 роком на 11%. Усього надходження до загального фонду місцевих бюджетів в 2023 році склали 441,9 млрд грн., а це на 43,8 млрд грн. перевищує рівень цього ж показника у 2022 році [7].

Динаміку доходів загального фонду Державного та місцевих бюджетів України (без трансфертів) протягом 2018–2023 років ілюструють дані рис. 3.

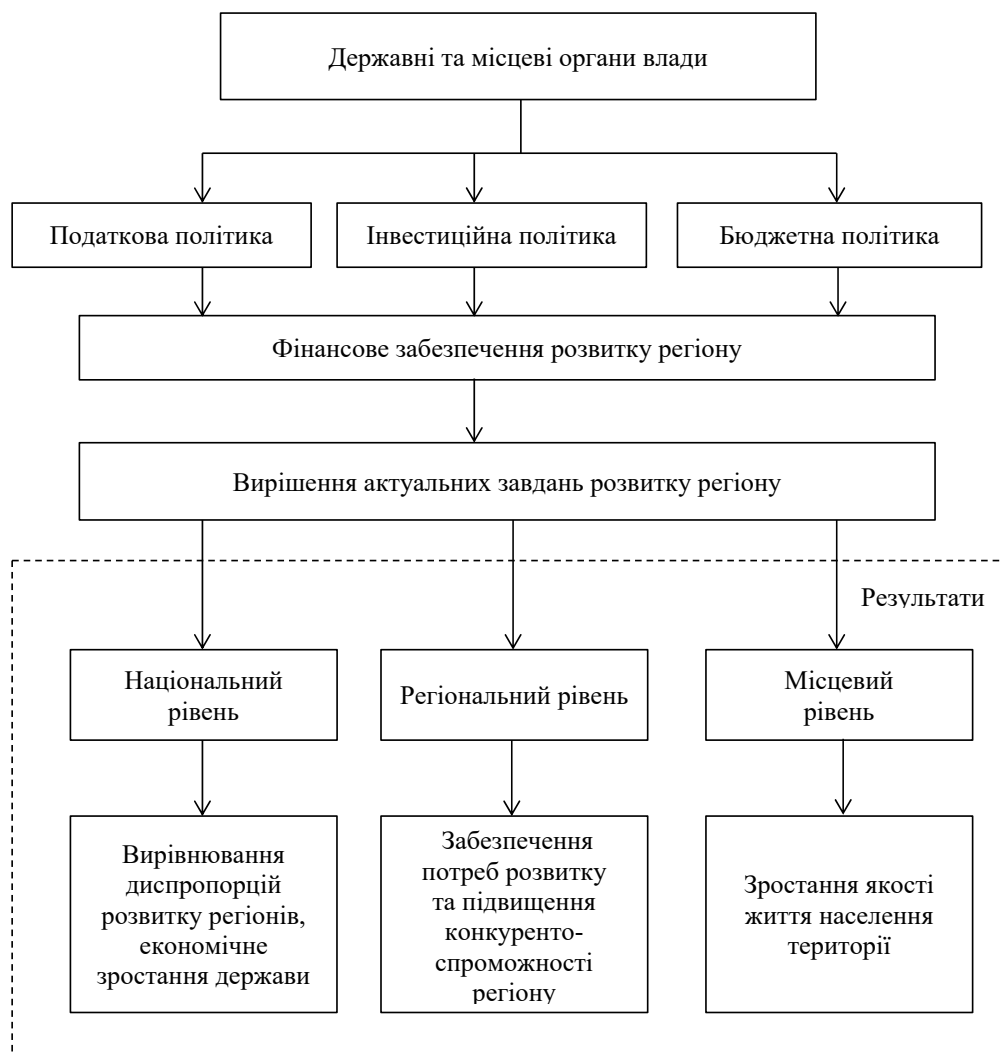

Рис. 1. Модель фінансового забезпечення регіонального розвитку

Джерело: розроблено автором

Як видно з рис. 3, за період з 2018 по 2023 роки доходи загального фонду місцевих бюджетів України (без трансфертів) стабільно зростали, а доходи Державного бюджету знизилися у 2022 році із початком повномасштабного вторгнення рф на територію України. Порівняно із довоєнним 2021 роком у 2023 році приріст місцевих бюджетів складав 25,5%, а приріст державний бюджету при цьому становив 13,9%. Загалом у 2023 році спостерігалось перевищення надходжень до місцевих бюджетів над їх видатками на 5,8 млрд грн, При цьому дефіцит державного бюджету дорівнював 1,3 трильйона грн., він покривався за рахунок зовнішніх запозичень держави.

За даними Кабінету Міністрів України, у 2023 році було зафіксовано найбільше збільшення доходів загального фонду місцевих бюджетів порівняно із 2022 роком в таких областях як Київська (приріст 26%), Черкаська (приріст 20,8%), Закарпатська (приріст 17,5%), Рівненська (приріст 16,2%), в місті Київ (приріст 17,6%) та ін. [6]. Це, зокрема, пов'язано із тим, що ці регіони прийняли бізнес та внутрішньо переміщених осіб з тих територій, де на даний час проходять чи велися раніше бойові дії, а також із тимчасово окупованих рф територій. У той же

час найнижчий показник доходів спостерігався у Донецькій, Луганській, Запорізькій та Херсонській областях, що постраждали від ведення воєнних дій [6].

Розглянемо основні напрями витратків місцевих бюджетів та Державного бюджету у 2023 році (табл. 1).

За даними табл. 1, найбільші частки витратків місцевих бюджетів в Україні по відношенню до обсягів витратків Державного бюджету спостерігалися у таких їх напрямках як освіта, житлово-комунальне господарство, духовний та фізичний розвиток населення.

Органам державної влади та місцевого необхідно здійснювати розроблення і практичне впровадження комплексу дій, що спрямовані на оптимізацію фінансового забезпечення розвитку регіонів та покращення управління їх функціонування загалом, пошуку оптимальних шляхів залучення інвестиційних ресурсів у регіони. Цьому будуть сприяти такі заходи як формування сприятливого інвестиційного клімату в Україні та її регіонах; подолання корупційних явищ; здійснення постійного моніторингу впливу чинників, що активізують або стримують процес фінансового забезпечення; формування ефективної законодавчо-нормативної бази, що має бути спрямована на покращення

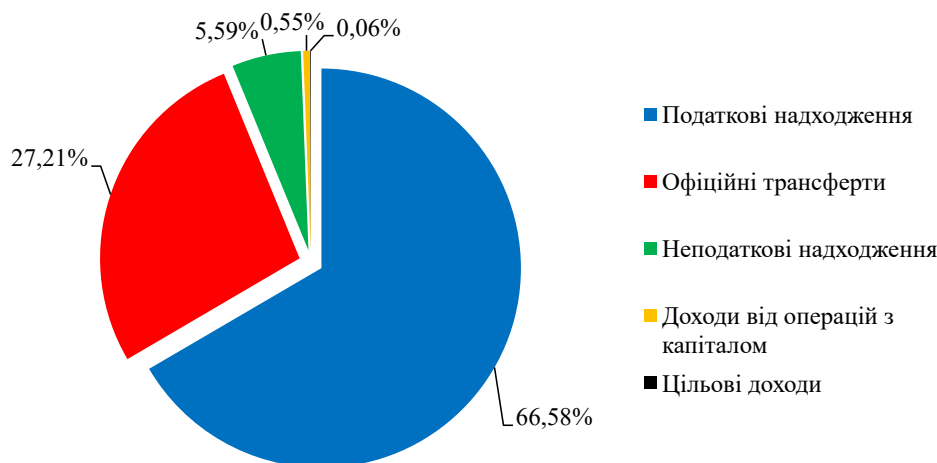

Рис. 2. Структура доходів місцевих бюджетів за 2023 рік (за видами надходжень)

Джерело: сформовано автором на основі даних [7]

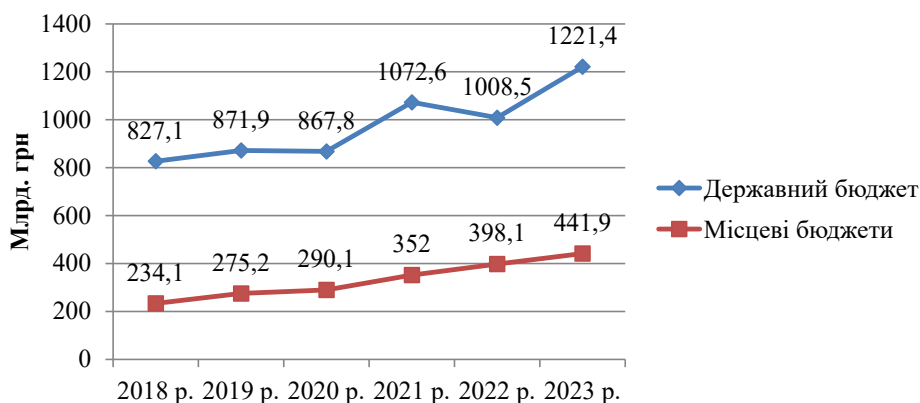

Рис. 3. Динаміка доходів загального фонду Державного та місцевих бюджетів України (без трансфертів) у 2018–2023 роках

Джерело: сформовано автором на основі даних [6]

Таблиця 1

Основні напрями видатків місцевих бюджетів та Державного бюджету у 2023 році

Напрями видатків	Місцевий бюджет, млрд. грн.	Державний бюджет, млрд. грн.	Відсоток видатків місцевого бюджету у видатках Державного бюджету (%)
1. Оборона	-	2097,6	-
2. Загальнодержавні функції	119,7	473,5	25,3
3. Порядок, безпека	16,8	574,7	2,9
4. Соціальний захист	44,9	469,2	9,6
5. Освіта	248,2	60,5	410,2
6. Економічна діяльність	113,0	134,3	84,1
7. Охорона здоров'я	38,2	179,3	21,3
8. ЖКГ	62,0	8,4	738,1
9. Духовний та фізичний розвиток	26,7	11,8	226,3
10. Охорона здоров'я	1,2	5,2	23,1

Джерело: сформовано автором на основі даних [7]

реального наповнення місцевих бюджетів; використання для цілей розвитку різноманітних сучасних фінансових інструментів тощо.

Висновки. Покращення фінансового забезпечення регіонального розвитку має бути реалізоване на основі проведення теоретичних розробок та втілення

комплексу практичних заходів. Це буде створювати передумови для оптимального залучення та використання науково-технологічних, фінансово-економічних, виробничих і трудових ресурсів регіону, сприятиме їх активному поступу у складних та динамічних умовах сьогодення.

Список використаних джерел:

1. Смолінська С.Д., Овчиннікова Т.В. Фінансове забезпечення регіонального розвитку на сучасному етапі розвитку України. *Молодий вчений*. 2021. № 3 (91). С. 106–110.
2. Дмитровська В.С., Солоджук Т.В., Максимів М.С. Фінансове забезпечення соціально-економічного розвитку регіону. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2019. Т.2. № 15. С. 147–159.
3. Дема Д. Особливості формування доходів місцевих бюджетів в умовах воєнного стану. Збірник праць учасників VIII Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Фінансові інструменти регіонального розвитку» (3 листопада 2022 р.). Житомир: Поліський національний університет, 2022. С. 35–38.
4. Стойко О. Оцінка фінансового ресурсу місцевих бюджетів України / Збірник праць учасників VIII Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Фінансові інструменти регіонального розвитку» (3 листопада 2022 р.). Житомир : Поліський національний університет, 2022. С. 69–73.
5. Фінансове забезпечення регіонального розвитку в умовах децентралізаційних та євроінтеграційних процесів: колективна монографія / за заг. ред. д.е.н., доц. Варцаби В.І. Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла». 2018. 431 с.
6. Офіційний сайт Кабінету Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua>
7. Аналіз місцевих бюджетів за 2023 рік. URL: <https://decentralization.ua/news/17747>
8. Міністерство фінансів України. Прямі іноземні інвестиції. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/fdi/2023/>
9. Лемішко О., Кравцов А. Перспективні напрями інвестування у регіони для повоєнного відновлення економіки України / Збірник праць учасників VIII Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Фінансові інструменти регіонального розвитку» (3 листопада 2022 р.). Житомир : Поліський національний університет, 2022. С. 59–61.

References:

1. Smolinska S. D., Ovchynnikova T. V. (2021) Finansove zabezpechennya rehional'noho rozvytku na suchasnomu etapi rozvytku Ukrainy [Financial support of regional development at the current stage of development of Ukraine]. *Molodyy vchenyy*, no. 3 (91), pp. 106–110.
2. Dmytrovs'ka V. S., Solodzhuk T. V., Maksymiv M. S. Finansove zabezpechennya sotsial'no-ekonomichnoho rozvytku rehionu. *Aktual'ni problemy rozvytku ekonomiky rehionu*. is 15. vol. 2. pp. 147–159.
3. Dema D. (2021) Osoblyvosti formuvannya dokhodiv mistsevykh byudzhetyv v umovakh voyennoho stanu [Peculiarities of revenue formation of local budgets under martial law]. *Zbirnyk prats' uchashnykiv VIII Vseukrayins'koyi naukovo-praktychnoyi internet-konferentsiyi «Finansovi instrumenty rehional'noho rozvytku»* (3 lystopada 2022). Zhytomyr: Polis'kyu natsional'nyy universytet, pp. 35–38.
4. Stoyko O. (2021) Otsinka finansovoho resursu mistsevykh byudzhetyv Ukrainy [Assessment of the financial resource of local budgets of Ukraine]. *Zbirnyk prats' uchashnykiv VIII Vseukrayins'koyi naukovo-praktychnoyi internet-konferentsiyi «Finansovi instrumenty rehional'noho rozvytku»* (3 lystopada 2022). Zhytomyr: Polis'kyu natsional'nyy universytet, pp. 69–73.
5. Vartsaby V. I. (eds.) (2018) Finansove zabezpechennya rehional'noho rozvytku v umovakh detsentralizatsiynykh ta yevrointehratsiynykh protsesiv [Financial provision of regional development in the conditions of decentralization and European integration processes] : kolektyvna monohrafiya. Uzhhorod: Vydavnytstvo UzhNU «Hoverla», 431 p.
6. Ofitsiynyy sayt Kabinetu Ministriv Ukrainy [Official website of the Cabinet of Ministers of Ukraine]. Available at: <https://www.kmu.gov.ua>
7. Analiz mistsevykh byudzhetyv za 2023 rik [Analysis of local budgets for 2023]. Available at: <https://decentralization.ua/news/17747>
8. Ministerstvo finansiv Ukrainy. Pryami inozemni investytsiyi [Direct foreign investment]. Available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/fdi/2023/>
9. Lemishko O., Kravtsov A. (November 3, 2022) Perspektyvni napryamy investuvannya u rehiony dlya povoyennoho vidnovlennya ekonomiky Ukrainy [Prospective areas of investment in regions for the post-war recovery of the economy of Ukraine] / *Zbirnyk prats' uchashnykiv VIII Vseukrayins'koyi naukovo-praktychnoyi internet-konferentsiyi «Finansovi instrumenty rehional'noho rozvytku»*. Zhytomyr: Polis'kyu natsional'nyy universytet, pp. 59–61.